

7. Мудрак Р. П. Продовольча безпека України в умовах глобалізації / Р.П. Мудрак // Економічний часопис – XXI. – 2013. – № 1-2. – С 34-37.

8. Чоботарьов В. А. Еволюція наукового знання про державне регулювання трансформаційних перетворень в продовольчій сфері: імперативи подальшого розвитку / В. А. Чоботарьов // Управління проектами та розвиток виробництва : зб.наук. пр. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В.Дала, 2013. – № 1(45). – С. 64-69.

9. Чернелевська О. Л. Парадигми продовольчої безпеки / О. Л. Чернелевська // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2013. – № 2(22). – С. 38-42.

10. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379 «Про деякі питання продовольчої безпеки». [Електронний документ]. Режим доступу: <http://expert-ua.info/document/archiveq/law5rcxht.htm>.

11. Оцінка стану продовольчої безпеки України у 2008-2012 р. [Електронний документ] : інформ.-аналіт. зап. Міністерства економіки України. – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish>.

12. Постанови Кабінету міністрів від 14 квітня 2000 р. № 656 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення». [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://ukraine.uapravo.net/data/base49/ukr49909.htm>.

УДК 338.3+005.52:005.334(045) Єропутова О.О., канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту. Донецький університет економіки та права.

РИЗИКОВІ СИТУАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ЗАСОБИ ЇХ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ

У процесі здійснення господарської діяльності підприємства постійно стикаються з вірогідністю виникнення ризиків, що пов'язано з існуванням великої кількості ризикових ситуацій. У статті розглянуто сутність фінансових ризиків та ризикових ситуацій в діяльності підприємства, джерела їх виникнення. А також розглянуті основні методи нейтралізації ризиків.

Актуальність теми. Ризик тією чи іншою мірою завжди супроводжує будь-яку активну діяльність людини. Він є невід'ємним супутником господарської діяльності людини, надаючи часом вирішальний вплив на її результат.

Останнім часом проявляється все більший інтерес до ризику, вивчення прийомів і методів управління ризиком і безпекою.

Все це стає особливо актуальним у зв'язку з різким зростанням активності і масштабів стихійного економічного ринку, який приймає глобальний характер, залученням все більшого числа дрібних і середніх підприємців, збільшенням кількості видів ризику і тяжкості їх наслідків.

Постановка завдання. Щоб вижити у конкурентному ринковому середовищі, підприємствам необхідно приймати нетрадиційні та сміливі рішення. Однак, це підвищує рівень економічного і фінансового ризику. За таких умов підприємства мають своєчасно ідентифікувати і правильно оцінювати рівень ризику, ефективно управляти ним з метою обмеження його негативного впливу на діяльність підприємства та мінімізації обсягів фінансових втрат.

Метою статті є визначити поняття ризикової ситуації в діяльності підприємства, джерела виникнення ризику та засоби їх нейтралізації.

Трактування сутності фінансових ризиків та їхнього місця у системі господарської діяльності підприємства розглядали багато вчених, зокрема Бланк І.А., Донець Л.І., Клапків М.С., Коваленко Л.О., Кім Ю.Г. та ін.

Поняття ризикової ситуації можна визначити як сукупність різних обставин і умов, що створюють певну обстановку для того чи іншого виду діяльності. Іншими словами саме сукупність умов і обставин створюють ризикову ситуацію і виступають причинами ризику.

Ризикова ситуація зв'язана зі статистичними процесами і її супроводжують три одночасних умови:

- наявність невизначеності;
- необхідність вибору альтернативи (при цьому варто мати на увазі, що відмовлення від вибору також є різновидом вибору);
- можливість оцінити ймовірність здійснення вибраних альтернатив.

Слід зазначити, що ризикова ситуація якісно відрізняється від ситуації невизначеності. Ситуація невизначеності характеризується тим, що ймовірність появи результатів подій чи рішень стосовно цих подій у принципі не має одностайної альтернативи. [3, с.97]

Ризикову ситуацію можна охарактеризувати як різновид невизначеності, при якій поява події ймовірна і може бути визначена. Тобто в цьому випадку об'єктивно існує можливість оцінити ймовірність появи подій, що виникають у результаті сумісної діяльності партнерів по виробництву, дій конкурентів чи противника, впливу природного середовища на розвиток економіки, впровадження науково-технічних досягнень тощо.

Створення ризикової ситуації обумовлено такими об'єктивними факторами:

- випадковий характер подій, що визначають, який з можливих наслідків реалізується на практиці;
- відомі ймовірності наслідків і очікувані результати;
- непередбачені зміни у внутрішніх і зовнішніх умовах діяльності;
- наявність альтернативних рішень;
- ймовірність виникнення збитків;
- ймовірність одержання додаткового прибутку.

Позначені фактори є зовнішньою характеристикою виникнення ризикової ситуації. Але управління цією ситуацією здійснюється суб'єктом, який має певні особливості, тому суб'єктивні фактори, що обумовлюють виникнення ризикової ситуації наступні:

- суб'єкт, що робить вибір з декількох альтернатив, має в розпорядженні об'єктивні ймовірності одержання передбачуваного результату, що ґрунтуються, наприклад, на проведених статистичних дослідженнях;
- ймовірності настання очікуваного результату можуть бути одержані на основі суб'єктивних оцінок, тобто суб'єкт має справу із суб'єктивними ймовірностями;
- суб'єкт у процесі вибору і реалізації альтернативи володіє як об'єктивними, так і суб'єктивними ймовірностями.

Для того, щоб зняти ризикову ситуацію, суб'єкт робить вибір і прагне реалізувати його. Цей процес знаходить своє вираження в понятті "ризик", що існує як на стадії вибору рішення (плану дій), так і на стадії його реалізації. І в тому і в іншому випадку ризик представляється моделлю зняття суб'єктом невизначеності, способом практичного вирішення протиріччя при неясному (альтернативному) розвитку протилежних тенденцій за конкретних обставин.

Зміст ризику як економічної категорії обумовлює його основні функції, що виконуються в процесі підприємницької діяльності (рис.1).

Інноваційна функція ризику стимулює пошук нетрадиційних рішень проблем, що стоять перед підприємцем. Ризикові рішення, ризиковий тип господарювання приводять до більш ефективного виробництва, від якого виграють і підприємці, і споживачі, і суспільство в цілому.

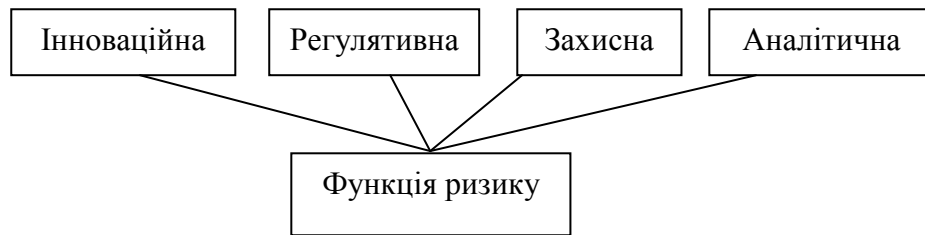

Рисунок 1 – Функції ризику

Регулятивна функція має суперечливий характер і виступає в двох формах: конструктивній і деструктивній. У першому випадку - коли властивість ризикувати - один зі шляхів успішної діяльності. Однак ризик може стати проявом авантюризму, суб'єктивізму, якщо рішення приймається в умовах неповної інформації, без належного урахування закономірностей розвитку явища. У цьому випадку ризик виступає як дестабілізуючий фактор.

Захисна функція полягає в наступному. Якщо для підприємця ризик - це природний стан, то нормальним повинне бути і терпиме відношення до невдач. Ініціативним, запозитливим підприємцям потрібний спеціальний захист, правові, політичні й економічні гарантії, що виключають покарання і стимулюють виправданий ризик.

Аналітична функція ризику зв'язана з тим, що наявність ризику передбачає необхідність вибору одного з можливих варіантів рішення, у зв'язку з чим підприємець у процесі прийняття рішення аналізує усі можливі альтернативи, вибираючи найбільш рентабельні (прибуткові) і найменш ризиковані.

Виходячи з огляду на вищесказане, виділимо основні джерела економічного ризику, до яких відносяться:

- спонтанність природних процесів і явищ, стихійні лиха;
- випадковість подій;
- наявність різних тенденцій, зіткнення суперечливих інтересів (наприклад, конкуренція);
- ймовірний характер науково-технічного прогресу; неповнота і невірогідність інформації про об'єкт, явище; обмеженість і недостатність ресурсів;
- неможливість однозначного пізнання об'єкта, процесу, явища;
- відносна обмеженість свідомості діяльності підприємця, розбіжності в соціально-психологічних установках, оцінках, стереотипах поведінки;
- незбалансованість основних компонентів господарського механізму.

Для того щоб уникнути негативних наслідків ринкової діяльності необхідно проводити розробку організаційних та операційних процедур запобіжного (профілактичного) характеру. Ці процедури включають конкретні рекомендації для певних дій у разі виникнення несприятливих наслідків.

Підприємство в процесі фінансової діяльності може відмовитися від здійснення фінансових операцій, пов'язаних з високим рівнем ризику, тобто ухилитися від ризику. Ухилення від ризику - це найбільш просте і радикальний напрям нейтралізації фінансових ризиків. Воно дозволяє повністю уникнути потенційних втрат, пов'язаних з фінансовими ризиками, але, з іншого боку, не дозволяє отримати прибуток, пов'язаної з ризикованою діяльністю. Крім цього, ухилення від фінансового ризику може бути просто неможливим, до того ж, ухилення від одного виду ризику може призвести до виникнення інших. Тому, як правило, даний спосіб застосовується лише щодо дуже серйозних і великих ризиків.

Рішення про відмову від даного виду фінансового ризику може бути прийняте як на попередній стадії прийняття рішення, так і пізніше, шляхом відмови від подальшого здійснення фінансової операції, якщо ризик виявився вище передбачуваного. Однак більшість рішень про уникнення ризику приймається на попередній стадії прийняття рішення,

так як відмова від продовження здійснення фінансової операції часто тягне за собою значні фінансові та інші втрати для підприємства.

Застосування такого методу нейтралізації фінансових ризиків, як ухилення від ризику, ефективно, якщо:

- відмову від одного виду фінансового ризику не тягне за собою виникнення інших видів ризиків більш високого або однозначного рівня;
- рівень ризику набагато вище рівня можливої прибутковості фінансової операції;
- фінансові втрати по даному виду ризику підприємство не має можливості відшкодувати за рахунок власних фінансових коштів, так як ці втрати дуже високі.

Природно, що не від усіх видів фінансових ризиків підприємству вдається ухилитися, більшу частину з них доводиться брати на себе. Деякі фінансові ризики приймаються, тому що несуть у собі потенціал можливого прибутку, інші приймаються в силу їх неминучості [6, с.381].

При прийнятті ризику на себе основним завданням підприємства є вишукування джерел необхідних ресурсів для покриття можливих втрат. У даному випадку втрати покриваються з будь-яких ресурсів, що залишилися після настання фінансового ризику і як наслідок - понесення втрат. Якщо залишилися ресурсів у фірми недостатньо, це може призвести до скорочення обсягів бізнесу [4, с.31].

Ресурси, якими підприємство володіє для покриття втрат, можна розділити на дві групи:

- ресурси всередині самого бізнесу;
- кредитні ресурси.

Ресурси всередині самого бізнесу. При виникненні втрат вкрай рідко бувають пошкоджені всі види власності одночасно, тому до внутрішніх ресурсів належать:

- готівка в касі, яка не страждає при фізичному пошкодженні будівель і споруд, що належать підприємству;
- залишкова вартість пошкодженої власності;
- дохід від часткового продовження як фінансової, так і виробничої діяльності;
- дивіденди і процентний дохід від цінних паперів і прибуткових інвестицій;
- додаткові кошти, що вносяться власниками підприємства з метою його підтримання, тощо;
- нерозподілений залишок прибутку, отриманої в звітному періоді, до його розподілу може розглядатися як резерв фінансових ресурсів, що направляються в необхідному випадку на ліквідацію негативних наслідків окремих фінансових ризиків;
- резервний фонд підприємства, що створюється відповідно до вимог законодавства і статуту підприємства [6, с. 382].

Кредитні ресурси. У тому випадку, якщо підприємство не в змозі покрити всі втрати від фінансових ризиків, використовуючи внутрішні ресурси, частину втрат можна покрити, використовуючи кредитні ресурси.

Проте в даному випадку доступність кредитних ресурсів має істотні обмеження. І головним з них є перспектива майбутньої прибутковості підприємства. Доступність кредитних ресурсів багато в чому залежить від залишкової вартості бізнесу після виникнення втрат. У фінансових колах ходить такий жарт: «Для того щоб отримати кредит, необхідно довести, що ти потребуєш». Тому підприємству ще до виникнення втрат необхідно мати план їх подолання, щоб переконати кредитні організації в перспективах діяльності підприємства [1, с. 200].

Іншим обмеженням у залученні кредитних ресурсів після виникнення фінансових ризиків може бути їх ціна. Використання кредитних ресурсів може послабити фінансовий стан підприємства. Кредитні ресурси як засіб покриття втрат не підвищують ефективність фінансових операцій, так як тягнуть за собою додаткові витрати, пов'язані з процентними платежами.

Наступний можливий метод нейтралізації фінансових ризиків, що виникають у фінансовій діяльності підприємства, - це передача, або трансферт, ризику партнерам за окремими фінансовими операціями шляхом укладання окремих контрактів. При цьому господарським партнерам передається та частина фінансових ризиків підприємства, за якою вони мають більше можливостей нейтралізації їх негативних наслідків і, як правило, мають ефективніші способи внутрішнього страхового захисту.

Передача ризику в сучасній практиці управління фінансовими ризиками здійснюється за такими основними напрямками.

– передача ризиків шляхом укладення договору факторингу. Предметом передачі в даному випадку є кредитний ризик підприємства, який в переважній його частці передається банку або спеціалізованій факторинговій компанії, що дозволяє підприємству в істотній мірі нейтралізувати негативні фінансові наслідки його кредитного ризику;

– передача ризику шляхом укладення договору поруки. Російське законодавство передбачає можливість укладення договору поруки. В силу договору поручитель зобов'язується перед кредитором третьої особи відповідати за виконання останнім його зобов'язання повністю або частково. При невиконанні або неналежному виконанні боржником забезпеченого порукою зобов'язання поручитель і боржник відповідають перед кредитором солідарно. Підприємство використовує поруки для залучення позикового капіталу і при цьому несе відповідальність перед поручителем за чітке виконання договору поруки. Таким чином, підприємство-кредитор передає ризик неповернення кредиту і пов'язані з цим втрати поручителя.

Існує ще один вид гаранта - це банківська гарантія. Це письмове зобов'язання кредитної організації, видане на прохання іншої особи - принципала, сплатити кредиторю принципала - бенефіціару відповідно до умов дається гарантом зобов'язання грошову суму при представленні бенефіціаром письмової вимоги про її сплату. За видачу банківської гарантії принципал сплачує гаранту винагороду. Банківська гарантія дозволяє підприємству уникнути ризиків при укладанні угод з оплатою в майбутньому або за фактом надання послуг, надання робіт, відвантаження товарів;

– передача ризиків постачальникам сировини і матеріалів. Предметом передачі в даному випадку є перш за все фінансові ризики, пов'язані з псуванням або втратою майна в процесі їх транспортування і здійснення вантажно-розвантажувальних робіт. Проте втрати, пов'язані з падінням ринкової ціни продукції, несе підприємство, навіть якщо таке падіння викликане затримкою доставки вантажу;

– передача ризиків шляхом укладання біржових угод. Цей метод передачі ризику здійснюється шляхом хеджування і буде розглянуто далі як самостійний метод нейтралізації фінансових ризиків.

Слід розрізнити зовнішні та внутрішні способи зниження (оптимізації, передавання) ризику. До зовнішніх способів належать:

- 1) розподіл (делегування) частини ризиків партнерам по реальному бізнес-плану, які матимуть змогу контролювати той чи той ризик, а також хеджування;
- 2) зовнішнє страхування ризику, тобто передача певних ризиків страховій компанії.

Хеджування (захист від втрат) – це спосіб зменшення ризику господарської діяльності укладенням довгострокової угоди на поставку продукції між постачальником і споживачем.

Страхування передбачає, що страхувач за відповідні кошти (страховий внесок чи страхова премія) зобов'язується сплатити Іншій стороні (страхувальнику) обумовлену страховим контрактом грошову суму, якщо страхувальник зазнає збитків чи втрат.

Послуги страхових компаній можуть бути стандартизованими та договірними. Стандартизовані полягають, як правило, у продажу стандартних страхових полісів, що надають лише деякі види страхових послуг, а договірні – визначають усі можливі види

ризиків та порядок компенсації збитків. Види ризиків, які варто страхувати, названі в табл. 1.

Таблиця 1 – Види ризиків, які доцільно страхувати

Види ризиків	Спосіб зменшення негативних наслідків
Пожежі та інші стихійні лиха	Страховання сум можливих збитків
Ризик знищення чи псування каптажу за транспортування	Страховання вартості вантажу

Внутрішні способи зниження ризику для конкретних бізнес-планів досить різноманітні. Найбільш типовими є: підвищення якості та ефективності управління фірмою; диверсифікація (розподіл інвестицій між різними об'єктами, видами діяльності, послугами тощо); лімітування (наприклад, встановлення верхньої межі інвестицій у певний проект); створення запасів (резервів) для покриття можливих непередбачених витрат; збільшення повноти та ґрунтовності інформації, на підставі якої приймаються конкретні управлінські рішення.

Фірма може зменшити свої втрати, використовуючи метод самострахування. Цей метод зв'язаний зі створенням спеціального резервного фонду і покриття збитків за рахунок власних обігових коштів фірми.

Самострахування застосовується, коли:

- 1) вартість майна, що страхується, є невеликою порівняно з майновими і фінансовими параметрами всього бізнесу;
- 2) імовірність збитків є надто малою;
- 3) фірма має велику кількість однотипного обладнання.

Різнноманітні методи мінімізації ризиків можна проілюструвати на прикладі розробки бізнес-плану інноваційних проектів. Це, зокрема: купівля загального (генерального) страхового полісу на суму ймовірних утрат від усіх ризиків; придбання спеціалізованих страхових угод на окремі (типові) види ризику; оформлення страхових угод на індивідуальні (нетипові) ризики; передбачення в кошторисі інноваційного проекту резервного фонду або сукупності резервних фондів для страхування, мінімізації та покриття збитків від ризиків і непередбачених витрат; укладання довгострокових угод на поставки сировини, матеріалів та інші види послуг; підготовка резервних альтернативних інвестиційних, науково-технічних і виробничих заходів; розробка сітьових графіків проекту з урахуванням резервів часу на операції, пов'язані з порівняно високим імовірним рівнем ризиків; здійснення біржових операцій, які страхують збут (придбання опціонів, ф'ючерських, форвардних контрактів); участь у капіталі фірм, які є джерелами підвищеного ризику для даного інноваційного проекту; синхронізація періодів порівняно високих ризиків одного проекту з періодами найбільш надійних доходів за паралельними проектами.

Таким чином, особливо важливою практично для всіх бізнес-планів є необхідність заздалегідь виробити стратегію поведінки та запропонувати способи виходу з можливих ризикових ситуацій. Наявність альтернативних програм і стратегій для потенційного інвестора буде свідченням того, що підприємець знає про труднощі та належно до них підготувався.

Література

1. Бартон Т. Комплексный подход к риск-менеджменту: стоит ли этим заниматься / Т. Бартон, У. Шенкир, П. Уокер. – М. : Вильямс, 2003. – 300 с.
2. Бланк И. А. Финансовая стратегия предприятия / И. А. Бланк. – К. : Ольга, Ника-Центр, 2008. – 720 с.
3. Донець Л. І. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків : навч. посіб. / Л. І. Донець, О. В. Шепеленко, С. М. Баранцева, О. В. Сергєєва, О. Ф. Веремейчик ; за заг. ред. Л. І. Донець. – К. : Центр учб. літ-ри, 2012. – 472 с.

4. Зайченко В. Ю. Риск-менеджмент – неотъемлемая часть деятельности предприятий-недропользователей в условиях рыночной экономики / В. Ю. Зайченко // Проблемы экономики и управления нефтегазовым комплексом. – 2007. – № 6. – С. 31-34.

5. Кім Ю. Г. Фінансові ризики в системі фінансово-економічної безпеки підприємства / Ю. Г. Кім // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 13.

6. Ковалева А. М. Финансы фирмы / А. М. Ковалева, М. Г. Лапуста, Л. Г. Скамай. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 416 с.

УДК 656.138:658.64+658.8:005.52(045) *Рибалко Н.В., канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємства та менеджмент. Донецький університет економіки та права.*

МАРКЕТИНГОВИЙ АНАЛІЗ РИНКУ АВТОСЕРВІСНИХ ПОСЛУГ

Стаття присвячена актуальним проблемам розвитку автосервісних підприємств, необхідності проведення маркетингового аналізу ринку автосервісних послуг для підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств у середині галузі.

Вступ. На сучасному етапі розвитку для автосервісних підприємств вагомим є безперервний аналіз тенденцій розвитку ринку послуг з ремонту та підтримки працездатності автотранспортних засобів. Пропорційно змінам потреб споживачів автосервісних послуг, а також враховуючі розвиток сучасного автомобілебудування та інших наукоємних галузей економіки, повинна проводитися модернізація автосервісної пропозиції. На кожній сучасній станції технічного обслуговування автомобілів доцільним є впровадження моніторингу та аналізу ринку запропонованих послуг, проведення безперервних оцінок рівня конкурентоспроможності своїх послуг та найближчих конкурентів, вибір стратегічних альтернатив, розробка та впровадження маркетингових програм, визначення технічних, фінансових та інших можливостей подальшого ефективного стратегічного розвитку.

Для аналізу тенденцій розвитку ринку автосервісних послуг доцільно проводити дослідження автомобільного парку, його розмірів, структури, вікового стану, концентрації, інтенсивності експлуатації тощо та класифікації споживачів за рівнем доходу, віком та статевій ознаці. А також важливим етапом аналізу є дослідження співвідношення концентрації автомобілів за географічною ознакою та наявності підприємств автомобільного сервісу з оптимальним спектром пропонованих автосервісних послуг.

Постановка проблеми. За останнє п'ятиріччя вітчизняна автомобільна промисловість перетворилася зі стогнучої галузі в один з локомотивів машинобудівного комплексу країни. За ці роки українські автопідприємства продемонстрували впливову динаміку випуску легкових автомобілів, а саме зростання практично у 5 разів. У відповідності до більшості прогнозів автомобільна промисловість повинна була досягти піку розвитку. Непередбачувані зміни сучасного економічного світового простору зруйнували грандіозні плани розвитку всіх галузей економіки у тому числі і автомобільної [1, 267-269].

Така, **метою статті** є проведення ефективного маркетингового дослідження ринку автосервісних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Український автомобільний ринок з дев'ятої позиції у 2006 р. зайняв у 2010 р. сьоме місце за обсягом у Європі і є першим за динамікою зростання, та щороку закономірно перетворювався у привабливий об'єкт для інвестування. У 2008 році велика кількість автомобільних компаній декларувала наміри організувати власне виробництво в Україні з метою максимізації власного доходу.

Згідно з даними Державного комітету статистики України виробництво легкових автомобілів у 2009 році скоротилося на 83,7 %, хоча за даними 2008 р. було простежено